

Analyse

8. maj 2018

Højtuddannede flytter til de store byer, lavtuddannede forbliver i udkanten

Af Mikael B. Andersen og Philip Henriks

Befolkningsudviklingen på tværs af Danmark er en vigtig del af diskussionen om sammenhængskraft. I perioden 2001-2016 har Danmarks-kortet ændret sig markant, og befolkningsvæksten er koncentreret omkring de store byer – det gælder i særlig grad for de højtuddannede.

- I en periode på 15 år er der sket markante ændringerne i forholdet mellem yderområderne og de store byer. De højtuddannede samler sig i stigende grad i de store byer. Arbejdsstyrken er blevet kraftigt opkvalificeret over de sidste 15 år på nationalt plan, men områderne omkring de større byer oplever en betydeligt højere vækst i antallet med lange videregående uddannelser end yderområderne.
- Også personer med korte eller mellemlange videregående uddannelser samler sig i stigende grad i de store byer, mens personer med erhvervsfaglig uddannelse forsvinder fra byerne.
- De unge i yderområderne flytter væk, i særlig grad de unge, der opnår videregående uddannelser. Jo højere uddannelse, jo lavere fastholdelse i yderområderne.
- Yderområderne affolkes, både når man ser på befolkning som helhed og for personer i den arbejdsdygtige alder. En række områder har oplevet fald i begge mål på over 10 pct. på en 15-årig periode.
- Ændringerne i befolkningssammensætning kan i princippet både øge og formindske sammenhængskraften i Danmark. Det afhænger af, om det vigtigste i den sammenhæng er, at personer i samme områder ligner hinanden, eller om det er vigtigst at bo i et område, som ligner resten af Danmark.
- Hvis det er vigtigt for sammenhængskraften, at yderområderne og byerne ikke er alt for forskellige, kan udviklingen give anledning til mindre sammenhængskraft i Danmark. Det er sandsynligt, at udviklingen bidrager til øget forskel mellem yderområderne og byerne ift. politisk tilhørsforhold.

Kontakt

Økonom
Mikael B. Andersen
Tlf. 3147 9693
E-mail mba@kraka.org

1. Befolkningsudvikling og sammenhængskraft

Befolkningsvæksten er koncentreret omkring byerne

Danmarkskortet ændrer sig i disse år. Befolkningsvæksten er koncentreret i områderne omkring de større byer, og i yderområderne er befolkningstallet ligefrem faldende. Billedet er det samme, når man kigger på uddannelsessammensætningen: mens antallet af personer med videregående uddannelser er steget markant samlet set, er stigningerne meget kraftigere i områderne omkring især København, men også omkring Aarhus, Odense og Ålborg.

Markante ændringer på 15 år, især mht. uddannelse...

Der er tale om slående ændringer inden for en relativt kort periode på 15 år. Og selvom fænomenet hverken er særskilt dansk eller helt nyt, er ændringerne alligevel markante. Det er en kombination af tre forskydninger:

1. Væksten i den højtuddannede arbejdsstyrke er skævt fordelt. Der er sket en kraftig opkvalificering af arbejdsstyrken over de sidste 15 år på nationalt plan, men områderne omkring de større byer oplever en meget højere vækst i antallet med lange videregående uddannelser end yderområderne.
2. Unge, der er vokset op i yderområderne, flytter væk. Jo højere uddannelse, jo mindre chance for at bo i samme område, når man er 30.
3. Yderområderne affolkes generelt. Der er ikke blot tale om, at byerne vokser hurtigere end yderområderne. I yderområderne er der sket en decideret affolkning, og tendensen er stærkere, når man kigger på personer i den erhvervsaktive alder efter endt uddannelse (de 30-64-årige).

... drevet af teknologi og agglomeration

En del af forklaringen på omstillingen er den teknologiske udvikling og den medfølgende ændring af, hvilke brancher, der bruger meget arbejdskraft. Reduktionen i antallet af beskæftigede i landbruget og de andre primære erhverv startede allerede i efterkrigstiden og er fortsat i støt tempo frem til i dag, hvor landbruget kun fylder omkring to pct. af den samlede beskæftigelse. Industriens faldende andel af beskæftigelsen er en lidt nyere udgave af samme historie, og siden årtusindeskiftet er omkring 100.000 job i denne sektor forsvundet, mens der til gengæld er kommet samme antal til inden for serviceerhvervene¹. Job der forsvinder, er altså typisk placeret uden for byområderne, mens de nye typer af job mere naturligt opstår i byerne. Oven i dette skal lægges agglomerationseffekter, som generelt betyder, at jo højere befolkningstæthed er, jo mere produktive bliver vi, det være sig gennem et mere effektivt arbejdsmarked, vidensdeling eller generelle netværkseffekter. Det trækker også i retning af, at flere søger mod de større byer.

Udfordringer for sammenhængskraften?

Der er altså stærke økonomiske kræfter, der skubber i retning af et Danmark, hvor de større byer tiltrækker flere beboere, og særligt de beboere som har høj uddannelse. Det er der med snævre økonomiske briller ikke noget problematisk i, for det gør os samlet set mere velstående. Ændringerne i befolkningssammensætning kan i princippet både øge og formindske sammenhængskraften i Danmark. Det afhænger af, om det vigtigste i den sammenhæng er, at personer i samme områder ligner hinanden, eller om det er vigtigst at bo i et blandet område, som ligner resten af Danmark². Men en stigende geografisk opdeling på indkomster, uddannelse og oplevelsen af vækst fører sandsynligvis til en større opdeling geografisk i forhold til politiske tilhørsforhold, og det er potentielt skadeligt for sammenhængskraften.

Tre udviklinger beskrives

I nedenstående beskrives udviklingen i de tre hovedområder: Forskelle i stigning af arbejdskraft mellem byerne og yderområderne - de højtuddannede flytter til de store byer. De højtuddannede unge flytter fra yderområderne til byerne, mens de lavtuddannede i højere grad forbliver i yderområderne. Og befolkningstallet falder i yderområderne. Der kigges på udviklingen de seneste 15 år³. Metoden er beskrevet i Boks 1.

¹ www.statistikbanken.dk, tabel NABB10.

² Krakas analyse "Befolkningen deler sig op, og det har konsekvenser for fremtiden" belyser den øgede segregering af høj- og lavindkomstgrupper i Danmark. Analysen diskuterer mekanismerne bag, at en sådan øget opdeling af befolkningen enten kan øge eller formindske sammenhængskraften, jf. Vasiljeva m.fl. (2018).

³ I hovedteksten vises vækst på tværs af uddannelse som afvigelse i procentpoint fra væksten på landsplan. I appendikset vises en række af resultaterne som absolutte ændringer.

2. De højtuddannede samles i de store byer

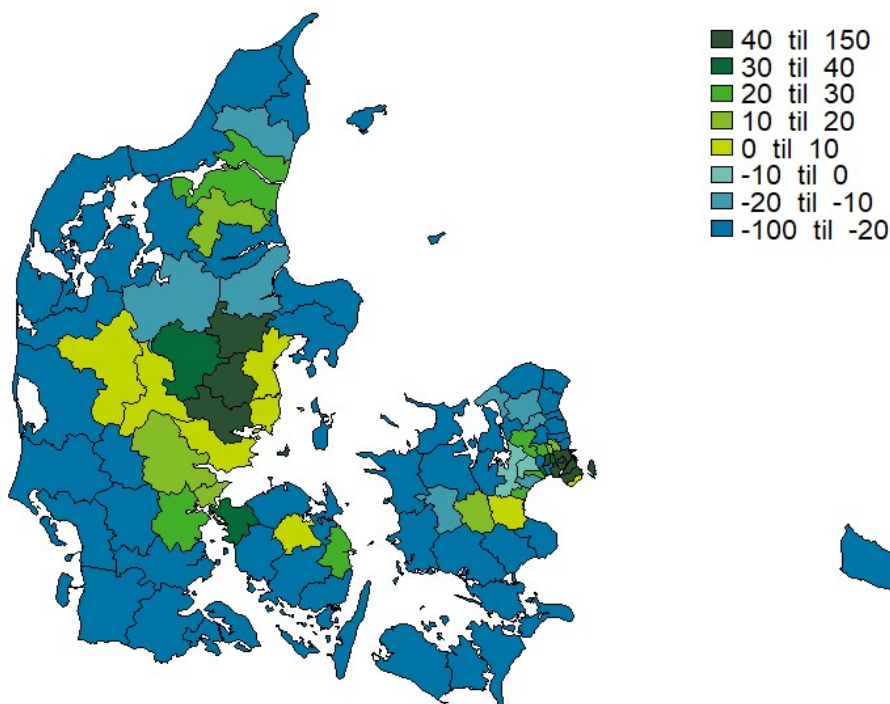
Høj vækst i personer med videregående uddannelse

Danmark har i perioden 2001-2016 oplevet en markant opkvalificering, primært fordi de nye generationer på arbejdsmarkedet er væsentligt højere uddannede end de generationer, som går på pension. Antallet af personer i aldersgruppen 30-64, som har en lang videregående uddannelse, er steget med 76 pct. i perioden. Også de mellemlange videregående uddannelser har oplevet en vækst på 25 pct., mens antallet af personer med kort videregående uddannelser er faldet svagt med 2 pct. Det skal ses i forhold til et fald i antallet af faglærte på 7 pct. og et fald i antallet af ufaglærte på 30 pct.

... som samler sig i de store byer

Tilvæksten af personer med lang og mellemlang videregående uddannelse er koncentreret omkring de større byer, og også personer med kort videregående uddannelse samler sig i byerne. Denne effekt er kraftigst for de højest uddannede, jf. Figur 1.

Figur 1 Befolkningsvækst af personer med lang videregående uddannelse i alderen 30-64 år i forhold til landsgennemsnittet (procentpoint afvigelse)

Anm.: Kortet viser vækst i antallet af personer med lang videregående uddannelse i alderen 30-64 år fratrukket væksten på landsplan for perioden (76,3 pct.). Områder med den mørkeste grønne farve har således oplevet en vækst i antal personer med LVU på over 116 pct., mens områder med den mørkeste blå farve har oplevet en vækst på 56 pct. eller derunder.

Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

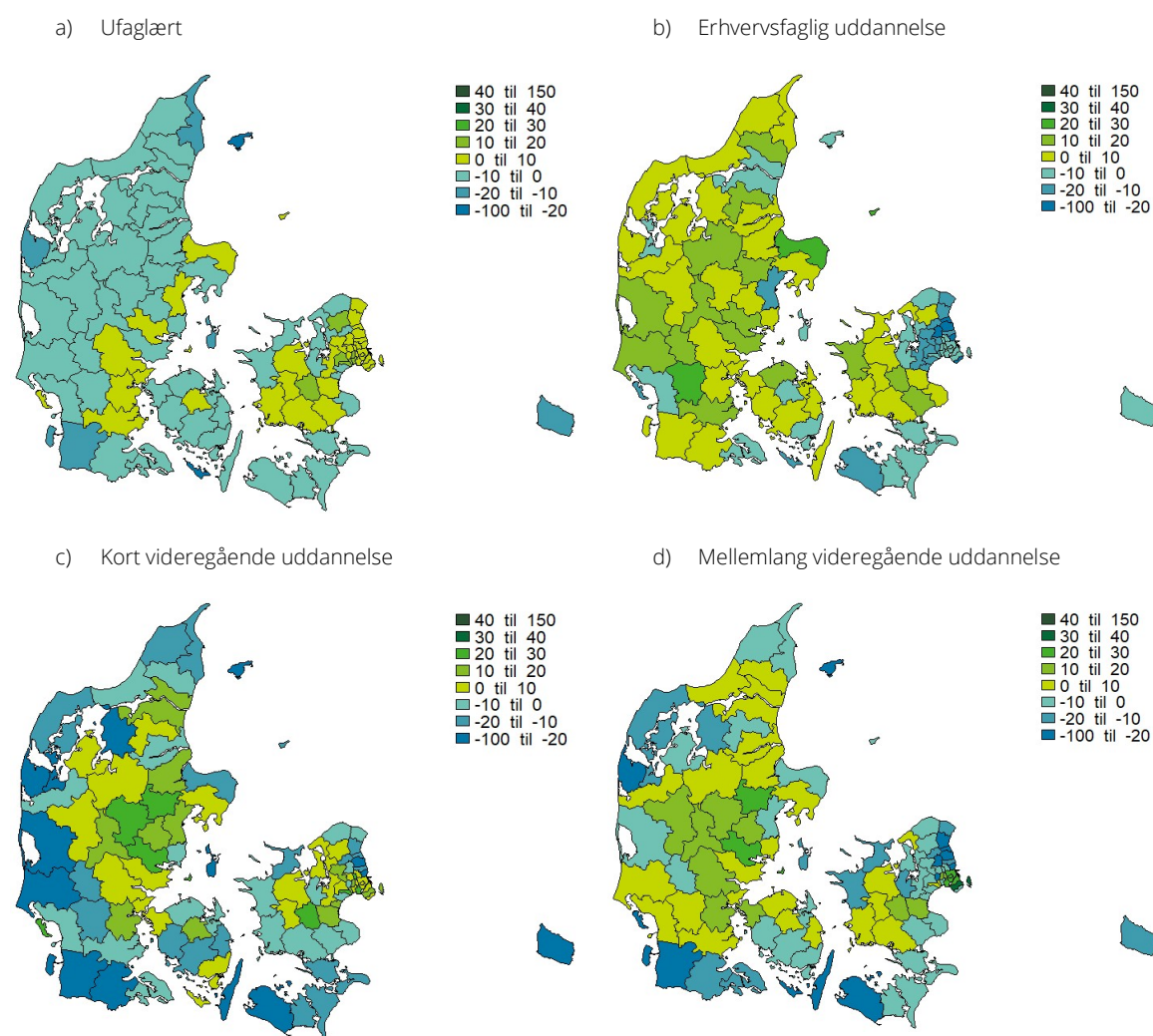
KVU'er og MVU'er samles i byerne, mens de faglærte forsvinder

For de andre videregående uddannelser er billedet det samme, jf. Figur 2. Væksten i antallet af personer med mellemlang videregående uddannelse er 25 pct. på landsplan i perioden, men ligesom med de lange videregående uddannelser er tilvæksten kraftigst i og omkring de større byer. Og på trods af væksten på landsplan har enkelte områder endda oplevet et fald i antallet af personer med mellemlang videregående uddannelse. Personer med korte videregående uddannelser forsvinder fra periferien og samles i byerne, hvorimod personer med erhvervsfaglig uddannelse forsvinder fra byerne. Trods et samlet fald i antallet af faglærte på 7.1 pct. på landsplan i perioden, oplever en lang række kommuner uden for København, Aarhus, Odense og Ålborg en pæn vækst. Endelig havde Danmark et fald i antallet personer i den arbejdsdygtige alder, som var ufaglærte, på 30 pct. i perioden på landsplan, et fald som fordeler sig nogenlunde jævnt.

Boks 1 Kilder og metode

Datagrundlaget for analysen er registerdata fra Danmarks Statistik. Den årlige befolkningsstatistik (BEF) giver oplysninger om alder og bopæl på kommuneniveau. Dette kombineres med oplysninger om højest fuldførte uddannelse fra uddannelsesregistret (UDDA). Populationen udgør personer, som både findes i UDDA 1. oktober og i BEF 1. januar året efter. Tallene for 2016 består således af personer, som var i uddannelsesregistret i 2016 og i befolkningsregistret 1. januar 2017.

I analysen beskrives udviklingen fra 2001 til 2016. Oplysningerne om bopæl i 2001 er omkodet til nye kommunekoder. I enkelte tilfælde er analyseniveauet pendlingsområder, som er en datadrevet måde at aggregere kommunerne op til større områder, hvori det gælder, at et flertal af de beskæftigede både bor og arbejder i samme område. Pendlingsområderne skal således opfattes som lokale arbejdsmarkeder⁴.

Figur 2 Befolkningsvækst af personer i alderen 30-64 år opdelt efter uddannelsesniveau i forhold til landsgennemsnittet

Anm.: Hvert kort viser vækst i antallet af personer med et bestemt uddannelsesniveau i alderen 30-64 år fratrukket væksten på landsplan for perioden, jf. Figur 1. Væksten på landsplan var -30.0 pct. for ufaglærte, -7.1 pct. for erhvervsfaglige uddannelser, -1.9 pct. for KVVU og +25.0 pct. for MVU.

Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

⁴ Se "Færre og større pendlingsområder", DST Analyse. Nov. 2016 samt tilhørende metodenotat. Analysen findes på <https://www.dst.dk/analysepdf/28054> og metodenotatet på <http://www.dst.dk/ext/formid/pendlingsomraader>.

3. De unge i yderområderne flytter væk

Unge forlader yderområderne – særligt dem med videregående uddannelse

En anden dimension i befolkningsudviklingen er, i hvilket omfang personer, der vokser op i et område, forbliver i området eller flytter væk. Geografisk mobilitet er som udgangspunkt yderst positivt, både samfundsøkonomisk set og for den enkelte. Men det kan være en udfordring for sammenhængskraften – i hvert fald i en overgangsperiode – hvis de yngre mennesker forlader yderområderne og ikke vender tilbage, særligt hvis det i høj grad er de højtuddannede, som flytter mod byerne.

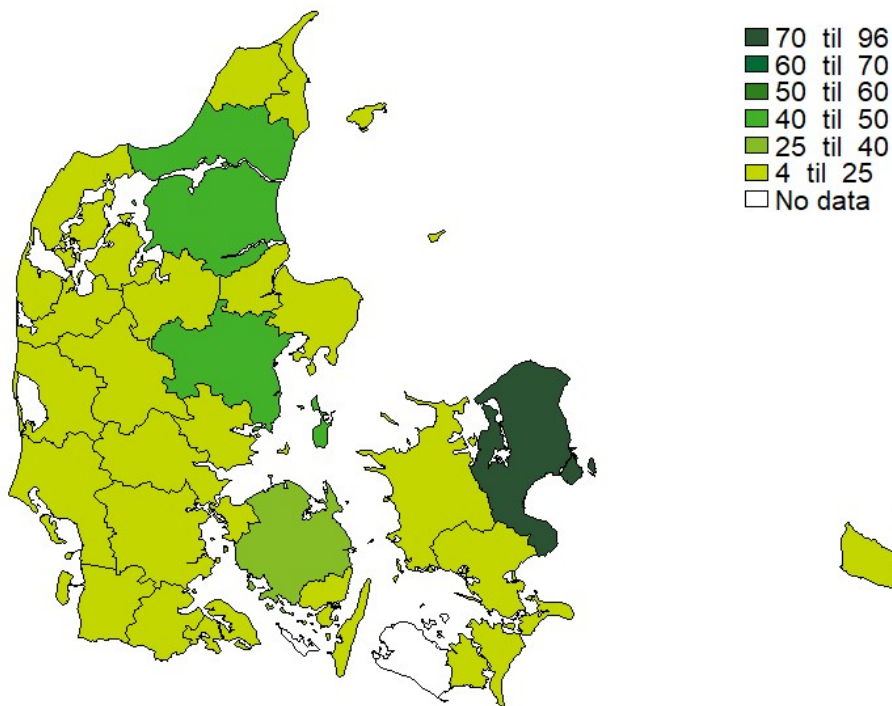
Analyserer fastholdelse ud fra bopæle

I dette afsnit kigger vi på "fastholdelse" af personer i et område på tværs af uddannelseskategorier. Fastholdelse betyder i denne sammenhæng sandsynligheden for, at en person bor i samme område som 30-årig som vedkommende boede i som 15-årig. Modsat foregående afsnit er der altså tale om at observere på personniveau.

Mindre end 25 pct. fastholdelse af LVU'er i yderområder

Hvis man vokser op uden for pendlingsområderne København, Aarhus, Odense og Ålborg og får en lang videregående uddannelse, er sandsynligheden for, at man også bor der som 30-årig mindre end 25 pct., jf. Figur 3. Omvendt har personer, der vokser op i København og opnår en lang videregående uddannelse 96 pct. sandsynlighed for at blive der. Skævheden i befolkningsudvikling for højtuddannede er altså i høj grad drevet af, at personer, der ender med en lang videregående uddannelse, ikke vender tilbage til deres hjemegn.

Figur 3 Fastholdelse af personer med lang videregående uddannelse (pct.)

Anm.: For hvert pendlingsområde viser figuren sandsynligheden for, at en person, der boede i området som 15-årig i 1999, 2000 eller 2001 og har fået en lang videregående uddannelse også bor i området som 30-årig.

Data for Ærø og Nakskov er diskretioneret. Her er der altså fem eller færre personer med LVU, som boede der som 15-årig og også boede der som 30-årig.

Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

Jo højere uddannelse, jo lavere fastholdelse i yderområderne

Uanset uddannelsesniveau gælder det, at fastholdelsen er lavere i yderområderne i forhold til byerne. Dette skal ses i sammenhæng med den generelle affolkning af yderområderne og befolkningsvækst i byerne, jf. næste afsnit. Men effekten er stærkere, jo mere uddannelse en person har.

Jo højere uddannelse, jo mere mobilitet væk fra yderområderne. Og jo mere uddannelse, jo større forskel mellem yderområderne og byerne i forhold til at fastholde personer.

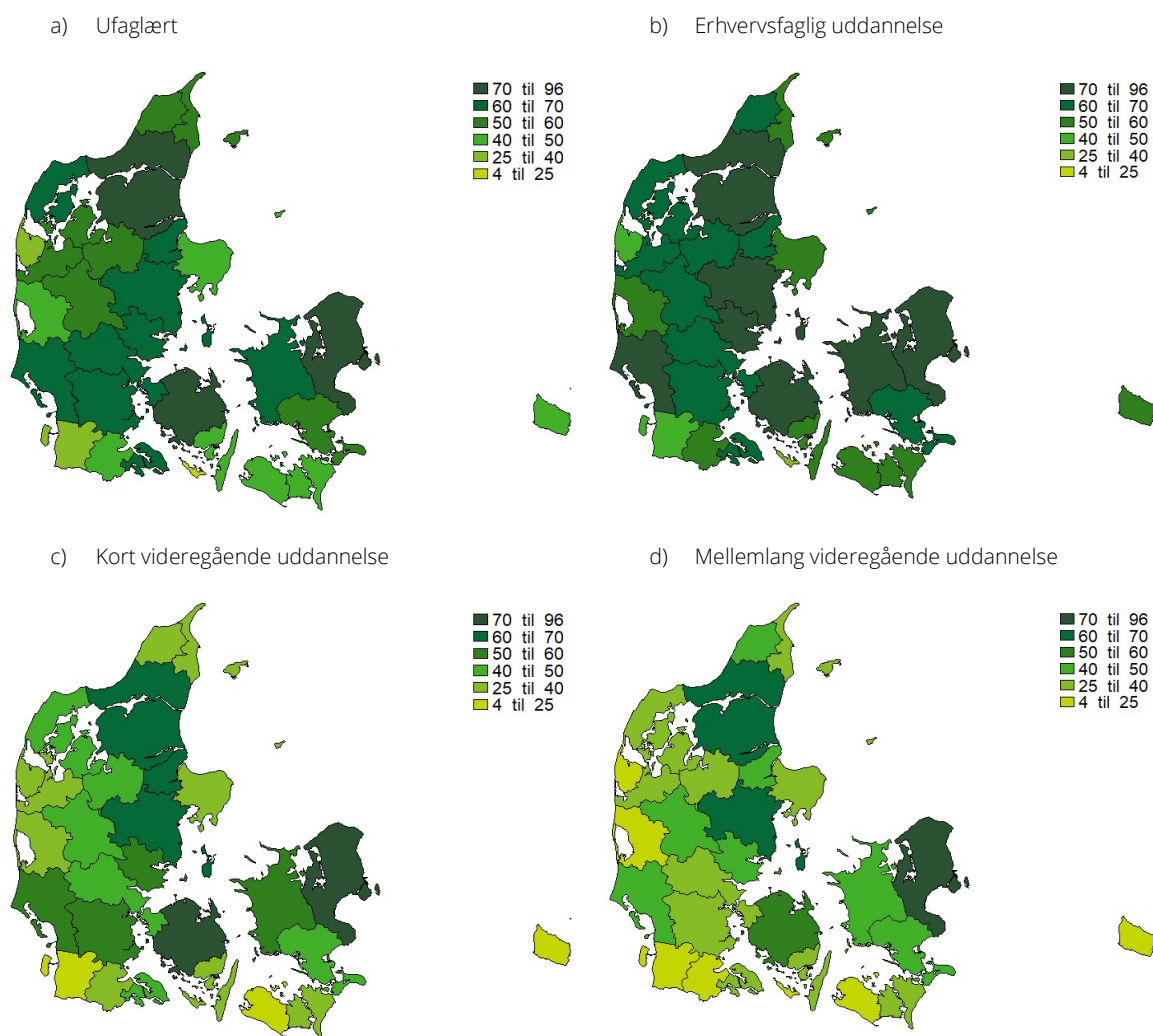
Også MVU'er og KVU'er flytter fra yderområderne

For personer med korte videregående uddannelser og mellemlange videregående uddannelser ligner mønstret det for de lange videregående uddannelser, men dog knap så voldsomt, jf. Figur 4. I området omkring København er fastholdelsesgraden 93 pct. for personer med kort og mellemlang videregående uddannelse,

Lavere mobilitet for faglærte og uaglærte

For de uaglærte og de faglærte er mobiliteten betydeligt mindre end for personer med videregående uddannelse, jf. Figur 4, men også her er der en svag tendens til, at de større byområder i højere grad fastholder personer, der er vokset op i området.

Figur 4 Fastholdelse af personer opdelt på uddannelsesniveau

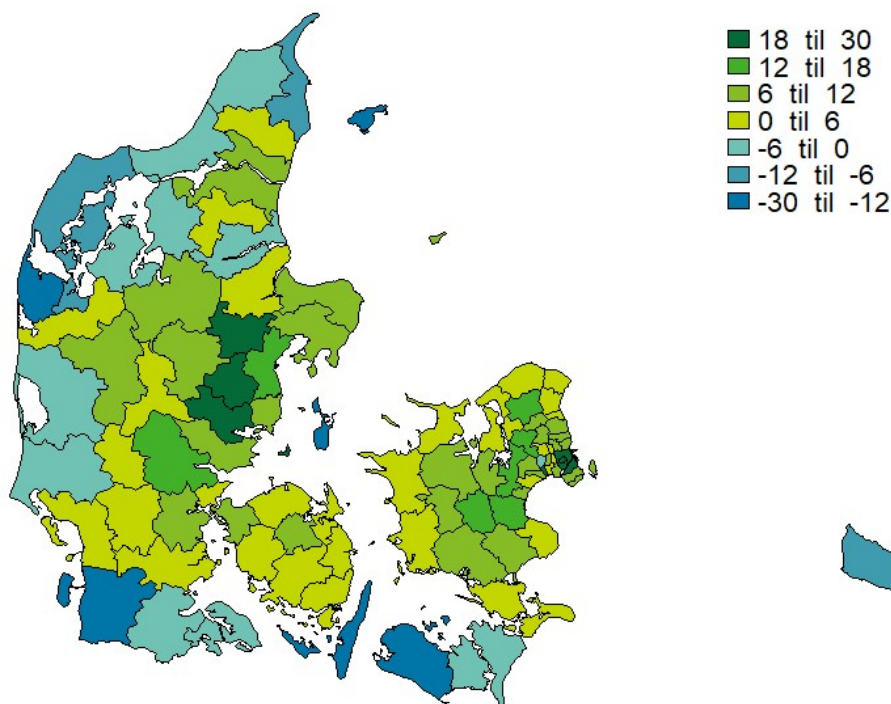
Anm.: Se anm. til Figur 3.
 Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

4. Yderområderne affolkes

Store forskelle i befolkningsvækst...

I perioden 2001 til 2016 steg befolkningstallet i Danmark med 7,2 pct., men det dækker over store forskelle på tværs af kommuner, jf. Figur 5. Billedet er relativt klart: Områder omkring København, Aarhus, Odense og Ålborg tegnede sig for hovedparten af befolkningsvæksten, mens en række kommuner i periferien oplevede et faldende antal indbyggere.

Figur 5 Befolkningsvækst 2001 til 2016

Anm.: Kortet viser vækst i befolkningen i procent.

Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF).

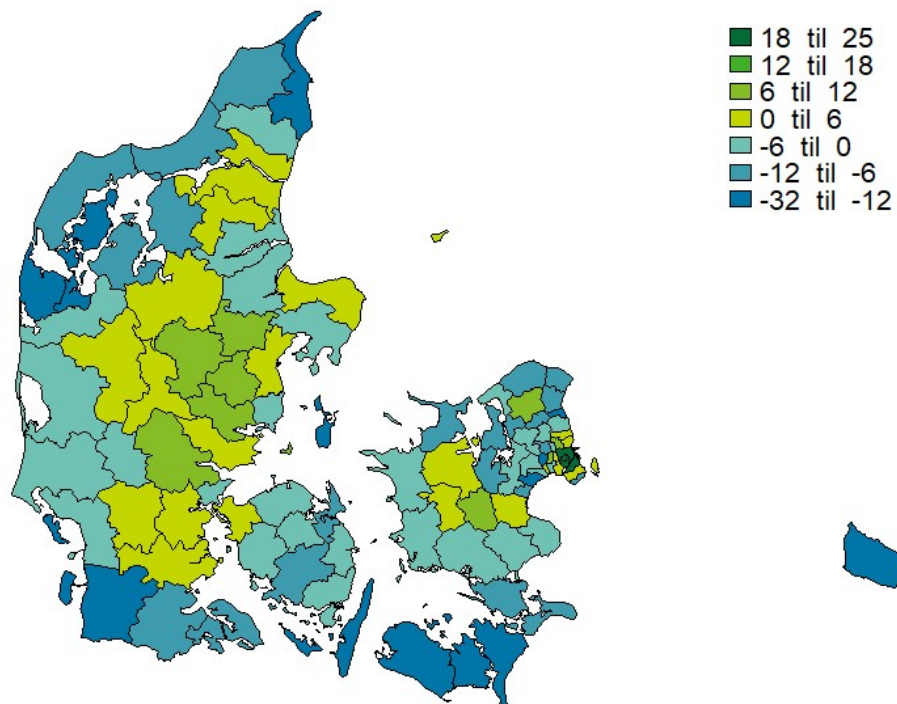
... også for de 30-64-årige

Skævheden i befolkningsvæksten er også udtalt, når man kigger på personer i aldersgruppen 30 til 64. Aldersgruppen er valgt, fordi den afspejler personer i den arbejdsdygtige alder, som endnu ikke har nået alderen for folkepension, og som må forventes at være færdige med deres uddannelse. Dermed undgår resultaterne at blive påvirket af, at personer under uddannelse oftest befinder sig i de større byer.

Især Vest- og Sønderjylland og øerne er ramt

Mens antallet af personer i den erhvervsaktive alder i Danmark faldt marginalt i perioden (-0,5 pct.), oplever København stor tilstrømning, mens området omkring Aarhus og trekantsområdet også har pæne vækstrater. Især de mindre danske øer er hårdt ramt, ligesom også Vest- og Sønderjylland oplever store fald, jf. Figur 6.

Figur 6 Befolkningsvækst af 30-64-årige i forhold til landsgennemsnittet, 2001 til 2016

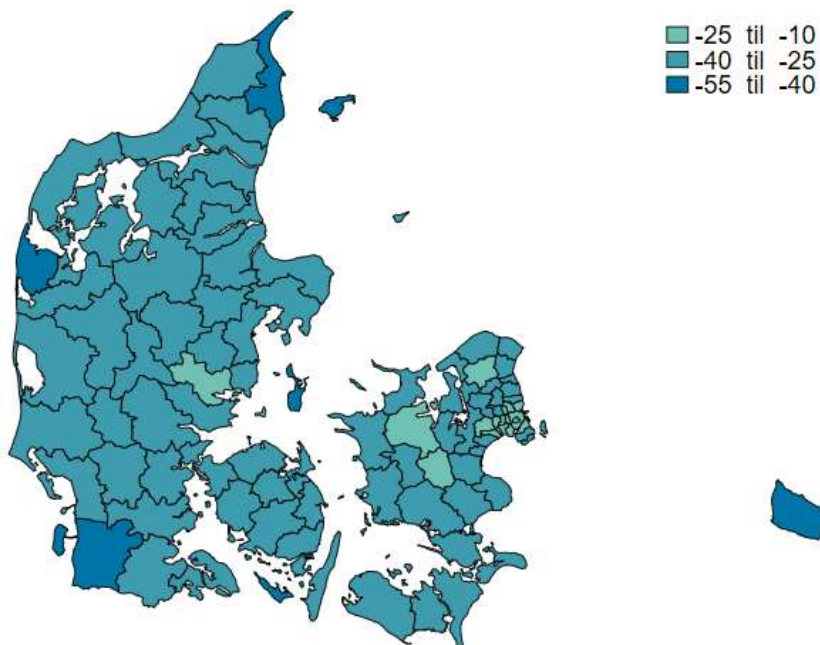
Anm.: Kortet viser væksten i antal 30-64-årige i procent fratrukket væksten på landsplan for perioden (-0,5 pct.), jf. Figur 1.

Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF)

5. Appendiks

Her vises tilvæksten af 30-64-årige i hver uddannelseskategori på tværs af Danmark for perioden 2001 til 2016. Datagrundlaget er identisk med Figur 1 og Figur 2. Figureerne i hovedteksten er afvigelser i procentpoint fra landsgennemsnittet. Nedenstående fremstiller i stedet de faktiske tal. Bemærk at figurerne ikke følger samme farveskala. Dette er valgt for bedst at kunne illustrere variationen mellem kommuner indenfor samme uddannelseskategori.

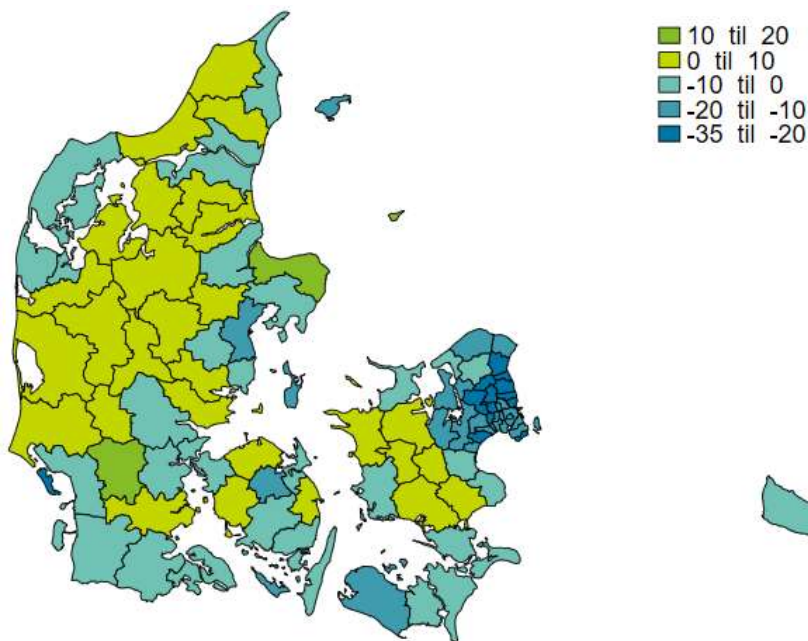
Figur 7 Befolkningsvækst af ufaglærte i alderen 30-64 år, 2001-2016

Anm.: Kortet viser vækst i antallet af ufaglærte personer i aldersgruppen 30-64 fra 2001 til 2016. I perioden faldt antallet af ufaglærte på landsplan med 30 pct.

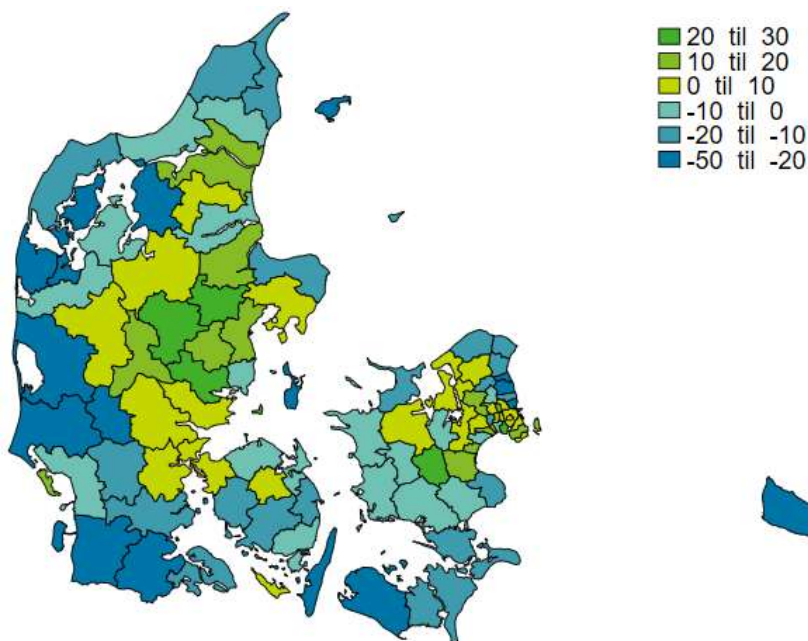
Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

Figur 8 Befolkningsvækst af personer med erhvervsfaglig uddannelse i alderen 30-64 år, 2001-2016

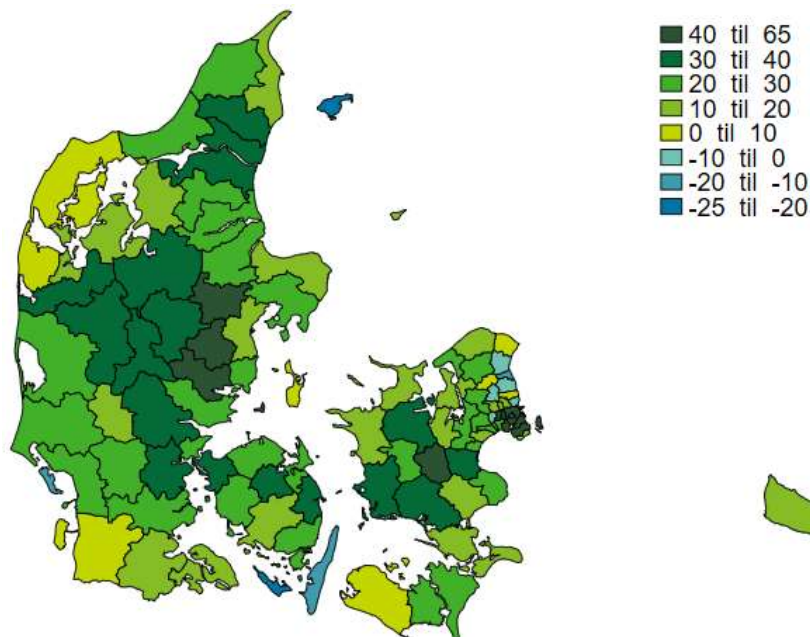
Anm.: Kortet viser vækst i antallet af personer med erhvervsfaglig uddannelse i aldersgruppen 30-64 fra 2001 til 2016. I perioden faldt antallet af personer med erhvervsfaglig uddannelse med 7,1 pct. på landsplan.
Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

Figur 9 Befolkningsvækst af personer med kort videreg. uddannelse i alderen 30-64 år, 2001 til 2016

Anm.: Kortet viser vækst i antallet af personer med kort videregående uddannelse i aldersgruppen 30-64 fra 2001 til 2016. I perioden faldt antallet af personer med kort videregående uddannelse med 1,9 pct. på landsplan.
Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

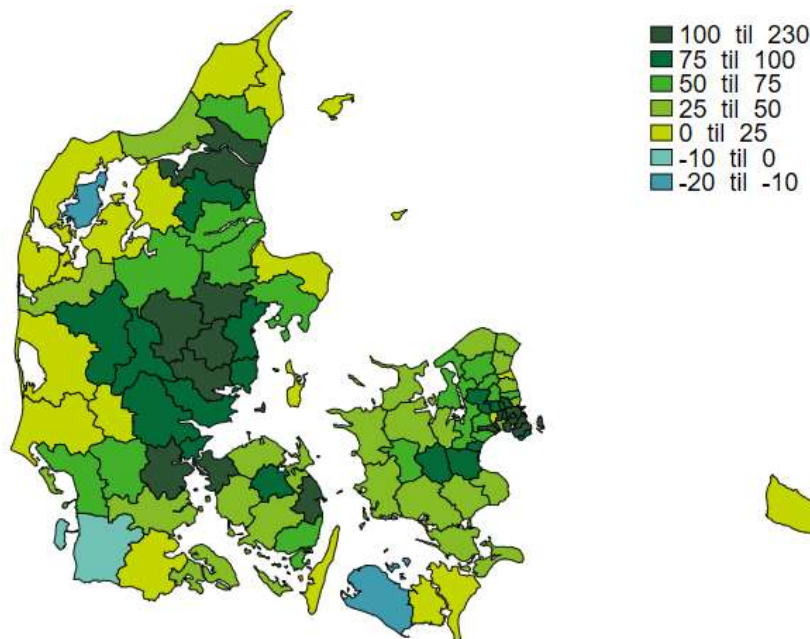
Figur 10 Befolkningsvækst af personer med mellemlang videregående uddannelse i alderen 30-64 år, 2001 til 2016

Anm.: Kortet viser vækst i antallet af personer med mellemlang videregående uddannelse i aldersgruppen 30-64 fra 2001 til 2016. I perioden var stigningen 25 pct. på landsplan.

Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).

Figur 11 Befolkningsvækst af personer med lang videregående uddannelse i alderen 30-64 år, 2001 til 2016

Anm.: Kortet viser vækst i antallet af personer med lang videregående uddannelse i aldersgruppen 30-64 fra 2001 til 2016. I perioden var stigningen 76 pct. på landsplan.

Kilde: Egne beregninger på Danmarks Statistiks Registerdata (BEF og UDDA).